اثربخشی آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت بر میزان گرایش به خطرپذیری و تاب‌آوری دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم

زینب صاکی[۱] ◉ دکتر سحر صفرزاده*[۲] ◉ دکتر کیهان فتحی[۳]

چکیده: پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت بر میزان گرایش به خطرپذیری و تاب‌آوری دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم شهر اهواز در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ انجام یافته است. پژوهش حاضر از نوع نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با مرحله پیگیری بود. جامعه آماری پژوهش حاضر، دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم شهر اهواز بود. به‌منظور تعیین نمونه با به‌کارگیری روش نمونه‌گیری غیرتصادفی هدفمند از میان جامعه آماری، ۳۲ دانش‌آموز انتخاب شدند و با گمارش تصادفی به دو گروه آزمایش و کنترل (در هر گروه ۱۶ نفر) تقسیم شدند. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه خطرپذیری زاده‌محمدی و همکاران (۱۳۹۰) و پرسشنامه تاب‌آوری کانر و دیویدسون (۲۰۰۳) بود. گروه آزمایش تحت آموزش بسته انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت طی ۱۲ جلسه ۷۵دقیقه‌ای (هفته‌ای یک‌بار) قرار گرفتند، درحالی‌که گروه کنترل آموزشی دریافت نکردند. برای تحلیل داده‌های پژوهش از روش تحلیل واریانس با اندازه‌گیریهای مکرر استفاده شد. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS26 صورت پذیرفت. نتایج تجزیه‌وتحلیل فرضیه پژوهش نشان داد که آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت بر خطرپذیری و تاب‌آوری دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم مؤثر بود ($p<۰/۰۵$). ازاین‌رو، متخصصان فعال در حوزه کار با نوجوانان می‌توانند به‌منظور کاهش گرایش به خطرپذیری و افزایش تاب‌آوری در گروه نوجوانان در کنار سایر مداخلات روان‌شناختی از آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت نیز بهره بگیرند.

کلید واژگان: آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت، خطرپذیری، تاب‌آوری، دانش‌آموزان دختر

☑ تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۶/۴ ☑ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱/۲۷

این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسندهٔ اول است.

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، موسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، اهواز، ایران.
۲. استادیار، گروه روان‌شناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران (نویسنده مسئول). ..... **E-mail:** s.safarzadeh1152@iau.ac.ir
۳. استادیار، گروه روان‌شناسی، موسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، اهواز، ایران.

مقدمه

حقیقت تربیت، شکوفایی انسانیت و مرتبط شدن انسان به حقیقت خویشتن است (حائری شیرازی، ۱۴۰۲). این فرایند از دوران کودکی شروع می‌شود و تا نوجوانی به اوج خود می‌رسد. همچنین در کنار بلوغ جسمانی و تغییرات روان‌شناختی، تمایل به خطرپذیری[1] در نوجوانان، بخشی طبیعی از مرحلهٔ رشد تلقی می‌شـــود و حتی ابزاری است برای پذیرش از سوی همسالان و عاملی است در رشد هویت فردی نوجوانان. از آثار مثبت رفتار پرخطر ســـالم در نوجوانی، می‌توان به رشـــد عزت نفس و رضایت از ظاهر خود (بلر[2]، ۲۰۱۷) و از آثار منفی آن می‌توان به بی‌احتیاطی در رانندگی، روابط جنسی محافظت نشده، نوشیدن الکل و اعتیاد اشاره کرد (فریت و اشتیگیل[3]، ۲۰۲۱)، که دینداری و تقویت آن می‌تواند بر روند این جنبه در نوجوانی نقش کاهنده داشـــته باشـــد. در همین راستا پژوهش رضائی و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد که تلاوت قرآن سبب شده است که میزان خطرپذیری نوجوانان به‌طور معناداری کاهش یابد.

در دوران نوجوانی سرســـختی و تاب‌آوری[4] فرد می‌تواند به‌عنوان نقطه عطفی برای موفقیت در ابعاد مختلف اجتماعی، خانوادگی و حتی تحصیلی باشد، لذا تاب‌آوری که به‌طورکلی به‌منزلهٔ توانایی یک فرد برای بازگشـــت به عقب هنگام رویارویی با رویدادهای منفی زندگی و غلبه بر موانع (ون بردا[5]، ۲۰۱۸) و نیروی کنار آمدن با شکستها و بازیابی پس از آن تعریف می‌شود (باشکوه اجیرلو و جباری کردلر، ۲۰۲۴)، از دیدگاه روان‌شناختی منجر به توانایی فرد برای دستیابی به رشد بهنجار و مثبت، علی‌رغم وجود شرایط نامطلوب، خطرآفرین و اســـترس‌زا در زندگی می‌شـــود (آوجی و آتاچ ـ اوکسوز[6]، ۲۰۲۳). نتایج پژوهش فرادلوس[7] و همکاران (۲۰۱۸) و عباسی‌فرد و همکاران (۲۰۲۲) این مسئله را به سبب تحقق‌پذیری تأثیر میـــزان دینداری و تقویت بعد مذهبی فرد تلقی می‌کننـــد و معتقدند بین باورهای مذهبی و تاب‌آوری روان‌شناختی رابطه‌ای همسو وجود دارد.

از این رو الگوها در هر اجتماعی به‌عنوان فرایند مهم در جامعه‌پذیری مطرح است (ابراهیمی ورزنه و فتحی، ۲۰۲۴) و الگوبرداری از سبک زندگی مهدوی در این زمره است. آموزه‌های دین اسلام از مهم‌ترین تکیه‌گاه‌های سلامت روانی هســـتند که به زندگی انسان معنا می‌دهند (رشیدزاده و همکاران، ۱۳۹۷). یکی از مهم‌ترین آنها که در واقع جلوه‌گری غایت‌مندی تاریخ است؛ نظریه جامع و کامل «نجات‌گرایانه» دین، یعنی آموزهٔ مهدویت است (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۹، مسیر یاری ۲) و البته پایه تربیت مهدوی، پرورش شـــناخت است؛ شـــناختی که انگیزه و گرایش ایجاد می‌کند و در نتیجه به رفتار مهدوی ختم

1. Risk-taking
2. Blair
3. Fryt & Szczygieł
4. Resilience
5. van Breda
6. Avci & Ataç-Öksüz
7. Fradelos

می‌شود و انتظار ظهور منجی[1] که از اصول پیوسته با تربیت مهدوی است (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۸، مسیر یاری ۱). این آموزه همان اندیشه پیروزی نهایی حق بر باطل است که همه فرقه‌ها و مذاهب به آن معتقدند. این اندیشه که بیش از هر چیز مشتمل بر عنصر خوش‌بینی نسبت به جریان کلی نظام طبیعت و سیر تکاملی تاریخ است، به آینده اطمینان دارد و عنصر بدبینی نسبت به پایان کار بشر را طرد می‌کند (صدر محمدی و معصومی، ۱۳۸۹) و می‌تواند تمرکز را بر احساس شادکامی در دنیا و افزایش تاب‌آوری در مقابل سختیها بیشتر نماید. ایفا[2] و همکاران (۲۰۲۲) طی پژوهشی نشان دادند که وابستگی مذهبی بر تصمیم به خطرپذیری تأثیر می‌گذارد. هچنین پژوهش پرزور و خادمی‌آستانه (۲۰۲۱) نشان داد که روان‌درمانی تلفیقی مبتنی بر آموزه‌های دینی ـ روان‌شناختی با رویکرد اسلامی، بر افزایش تاب‌آوری و کاهش تمایل نوجوان به رفتارهای پرخطر اثربخش است. قاسمی و همکاران (۱۳۹۸) نیز در پژوهشی گزارش کردند که بسته روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت بر بهزیستی روان‌شناختی و پریشانی روان‌شناختی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم اثربخش است. رشیدزاده (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان داد که آموزش مبتنی بر معنویت و آموزه‌های دین اسلام بر افزایش تاب‌آوری تحصیلی دانش‌آموزان اثرگذار است.

با توجه به مطالب فوق و تأکید بر اینکه در عصر حاضر به‌ویژه با رشد روزافزون فناوری، رشد تصاعدی رفتارهای پر خطر ناسالم و رواج استرسهای نوجوانان در جوامع انسانی، به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌ها و چالشهای نظام آموزشی، مؤسسات فرهنگی و خانواده‌ها تبدیل شده است (مکیلانی و همکاران، ۱۳۹۷)، به نظر می‌رسد با غنا بخشیدن به تفکر مهدوی در نوجوانان و افزایش بعد معنوی ایشان از طریق آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت، می‌توان به این مهم دست یافت. حال با توجه به اینکه مشخص شده است که دینداری با گریز از رفتارهای پرخطر مرتبط است (لئون و فایفر[3]، ۲۰۱۷) و می‌تواند آموزش معنویت و سبک زندگی مبتنی بر مهدویت بر تاب‌آوری نوجوانان اثربخش باشد (کایسا[4] و همکاران، ۲۰۱۶؛ قاسمی و همکاران، ۱۴۰۰) و همچنین کاهش رفتارهای پرخطر نوجوانان و افزایش صبر و سلامت روان‌شناختی از نظر نتایجی که بر زندگی، سلامتی و رشد روانی و اجتماعی وی به همراه دارد، بسیار حائز اهمیت است، بررسی اثربخشی آموزه‌های مهدویت و سبک زندگی متمرکز بر آن بر رفتارهای پرخطر و میزان تاب‌آوری نوجوانان امری مهم و ضروری می‌نماید. این در حالی است که پژوهشهای بسیار اندکی در زمینه اثربخشی آموزه‌های مهدویت بر میزان خطرپذیری و تاب‌آوری نوجوانان انجام شده و با توجه به اینکه آموزه‌های مهدویت، سرشار از مفاهیم تربیتی کارآمد و فطری برای زندگی سالم در نوجوانی است، برای کمک به زندگی سالم در دوره نوجوانی، لزوم آگاهسازی نوجوانان از

1. Waiting for the emergence of the savior
2. Ayifah
3. León & Pfeifer
4. Kaisa

آموزه‌های مهدویت و تقویت بعد معنوی در ایشان احساس می‌شود. از این رو پژوهش حاضر در پی پاسخ علمی به این سؤال است که آیا آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت بر میزان گرایش به خطرپذیری و تاب‌آوری دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم اثربخش است؟ فرضیه‌های پژوهش عبارت‌اند از:

۱. آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت بر گرایش به خطرپذیری در دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم مؤثر است.

۲. آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت بر تاب‌آوری در دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم مؤثر است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع نیمه آزمایشی، با طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون با گروه کنترل و مرحله پیگیری بود. جامعهٔ آماری پژوهش، دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم شهر اهواز در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بود. ۳۲ نفر از دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه با روش نمونه‌گیری هدفمند و براساس معیارهای ورود و خروج انتخاب و به روش تصادفی در دو گروه ۱۶ نفری آزمایش و کنترل گمارش شدند. به این صورت که ابتدا از میان چهار ناحیهٔ آموزش و پرورش شهر اهواز، ناحیه یک، انتخاب شد، سپس با مراجعه به آن ناحیه، یک مدرسه دخترانه دوره متوسطه دوم که امکان همکاری داشت مشخص شد. ابتدا در میان دانش‌آموزان پنج کلاس تقریباً ۲۳ نفری این مدرسه، پرسشنامه‌های خطرپذیری و تاب‌آوری اجرا شد. دانش‌آموزانی که در پرسشنامه گرایش به خطرپذیری نمرات بالا و در پرسشنامه تاب‌آوری نمرات پایین‌تر کسب کردند، مشخص شدند و از میان این دانش‌آموزان ۳۲ نفر که تمایل به همکاری داشتند، مشخص و به روش تصادفی به دو گروه آزمایش و کنترل (در هر گروه ۱۶ نفر) تقسیم شدند. برای گروه آزمایش طی ۱۲ جلسه، هفته‌ای یک جلسه ۷۵ دقیقه‌ای آموزش بسته روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت (اقتباس از قاسمی و همکاران، ۱۳۹۸) اجرا شد، درحالی‌که برای گروه کنترل آموزشی برگزار نشد. پس از اتمام آموزش، از دو گروه آزمایش و کنترل پس‌آزمون به‌عمل آمد. دو ماه پس از اتمام جلسات، جهت مشخص کردن میزان ماندگاری اثر مداخله، پرسشنامه‌ها در مرحله پیگیری اجرا شدند. معیارهای ورود به پژوهش حاضر شامل تمایل به حضور در پژوهش، نداشتن سابقه شرکت در کارگاههای آموزشی با رویکرد معنوی و مهدویت، عدم وجود اختلالات روان‌شناختی تشخیص داده شده مانند افسردگی، وسواس، ... بود و معیارهای خروج غیبت بیش از دو جلسه و عدم تمایل به ادامه شرکت در پژوهش بود. شایان ذکر است که به دلیل ملاحظات اخلاقی، پس از پایان پژوهش، از گروه کنترل نیز دعوت شد که در جلسات آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت شرکت کنند و برای ایشان نیز دوره آموزشی به‌صورت کامل اجرا شد.

◉ ابزارهای پژوهش

◆ **پرسشنامه مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی[1] (IARS)**: این پرسشنامه را که زاده‌محمدی و همکاران در سال ۱۳۹۰ تدوین کرده‌اند ۳۸ سؤال دارد و هدف آن سنجش میزان خطرپذیری در نوجوانان در هفت بُعد (گرایش به مواد مخدر، گرایش به الکل، گرایش به سیگار، گرایش به خشونت، گرایش به رابطه و رفتار جنسی، گرایش به رابطه با جنس مخالف، گرایش به رانندگی خطرناک) است. شیوه نمره‌دهی آن براساس طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای (کاملاً مخالف ۱ تا کاملاً موافق ۵) و نمره کلی این پرسشنامه از ۳۸ تا ۱۹۰ است. امتیازات بالاتر نشان‌دهندهٔ میزان خطرپذیری بالاتر نوجوان پاسخگو است و برعکس. زاده‌محمدی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش خود به ارزیابی روایی سازه این مقیاس پرداختند. تحلیل عاملی اکتشافی با مؤلفه‌های اصلی نشان می‌دهد که این پرسشنامه، یک مقیاس هفت‌بُعدی است که ۶۴/۸۴ درصد از واریانس خطرپذیری را تبیین می‌کند. آلفای کرونباخ برای نمره کل مقیاس ۰/۹۴ و برای خرده‌مقیاسهای آن در بازه ۰/۹۳ تا ۰/۷۴ بود که نشان‌دهنده پایایی خوب این مقیاس است. در پژوهش حاضر نیز پایایی پرسشنامه از روش آلفای‌کرونباخ برای نمره کل ۰/۸۴ و برای خرده‌مقیاسها ۰/۶۵ تا ۰/۹۱ به‌دست آمده است.

◆ **پرسشنامه تاب‌آوری کانر و دیویدسون[2] (CD-RISC)**: کانر و دیویدسون (۲۰۰۳) این مقیاس را با مرور منابع پژوهشی ۱۹۹۱-۱۹۷۹ حوزه تاب‌آوری تدوین کرده‌اند. بررسی ویژگیهای روان‌سنجی این مقیاس در شش گروه جمعیت عمومی، مراجعه کنندگان به بخش مراقبتهای اولیه، بیماران سرپایی روان‌پزشکی، بیماران با مشکل اختلال اضطراب فراگیر و دو گروه از بیماران استرس پس از سانحه انجام شده است. کانر و دیویدسون (۲۰۰۳) معتقدند که از طریق این پرسشنامه به خوبی می‌توان افراد تاب‌آور را از افراد غیر تاب‌آور در گروههای بالینی و غیربالینی تفکیک کرد و در موقعیتهای پژوهشی و بالینی مورداستفاده قرار داد (محمدی، ۱۳۸۴). نمره‌گذاری این مقیاس از نوع لیکرت است که در یک طیف پنج‌گزینه‌ای (از کاملاً نادرست ۱، تا همیشه درست ۵) جای می‌گیرد. محمدی (۱۳۸۴) در پژوهش خویش، به‌منظور تعیین کردن روایی مقیاس روش تحلیل عاملی را به‌کار برده است. وی تنها یک عامل با ارزش ویژه ۷/۰۳ استخراج کرده که این عامل ۲۸ درصد واریانس را تبیین کرده است. از طرفی هم پایایی این مقیاس با استفاده از روش آلفای کرونباخ تعیین شده و ضریب پایایی حاصل را برابر با ۰/۸۹ گزارش کرده است (صحراگرد، ۱۳۸۷). در پژوهش حاضر نیز پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ برای نمره کل ۰/۹۲ به‌دست آمده است.

1. Iranian Adolescents Risk-taking Scale (IARS)
2. Connor- Davidson Resilience Scale (CD-RISC)

◉ روش اجرا

پس از انجام دادن هماهنگیهای لازم با اداره‌های مربوطه، حراست و مدیر آموزشگاه متوسطه مورد نظر و اطلاع‌رسانی به دانش‌آموزان مدرسه پژوهش اجرا شد. ابتدا دانش‌آموزانی که تمایل به حضور در این پژوهش و همخوانی با معیارهای آن را داشتند، مشخص شدند. سپس با بیان اصل رازداری و محرمانه بودن اطلاعات و هویت شخصی آنان و رعایت نکات اخلاقی دانش‌آموزان مورد بررسی قرارگرفتند و فرایند نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند از میان دانش‌آموزان پنج کلاس انجام شد. ۳۲ نفر از دانش‌آموزان منتخب به شیوه تصادفی در گروههای آزمایش و گواه گمارده شدند. سپس گروه آزمایش طی ۱۲ جلسه به صورت هفته‌ای یک جلسهٔ ۷۵ دقیقه‌ای تحت آموزش بسته روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت قرار گرفتند، اما گروه کنترل در طول مطالعه هیچ مداخله‌ای را دریافت نکرد. در پایان آموزش، پس‌آزمون اجرا شد و دو ماه پس از پایان جلسات، برای بررسی ماندگاری اثربخشی، مرحله پیگیری اجرا شد. شایان ذکر است که به دلیل ملاحظات اخلاقی، پس از پایان پژوهش، از گروه کنترل دعوت شد که در جلسات آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت شرکت کنند و برای ایشان نیز دوره آموزشی به‌صورت کامل اجرا شد.

بسته روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت را نخستین بار قاسمی (۱۳۹۸) در رساله دکتری تدوین کرده و در مقاله‌ای مستخرج از رساله دکتری قاسمی و همکاران (۱۳۹۸)، استفاده شده است. شرح تدوین بسته‌روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت به این شکل بوده است که در فاز اول، پژوهشگران قسمت کیفی مطالعه را با استفاده از روش تحلیل مضمون قیاسی و مبتنی بر نظریه آرترایدـ استرلینگ[1] (۲۰۰۱) انجام داده‌اند که مراحل آن به این صورت بوده است که پس از شناسایی مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر، شبکه مضامین تشکیل شده و اعتبار شبکه براساس فرمول هولستی محاسبه و مضامین فراگیر و سازمان‌دهنده محتوای جلسات بسته آموزشی تدوین و آماده شده است. پس از انجام فاز اول پژوهش و شناسایی مؤلفه‌ها بسته آموزشی مبتنی بر مضامین استخراج‌شده تدوین شده است. فاز دوم به‌منظور تعیین اعتبار بسته آموزشی دارای مرحله تأیید روایی محتوایی بود. به این صورت که برای بررسی روایی درونی پژوهش بسته آموزشی تدوین‌شده، به ده متخصص آشنا به این حوزه ارائه شده است. ضمن درخواست از آنها برای مطالعه و اظهارنظر دربارهٔ ساختار، فرایند و محتوای هر یک از جلسات، پرسشنامه‌ای برای نظرسنجی همراه با بسته آموزشی دراختیار هر یک از متخصصان قرار گرفته است. علاوه بر این در این مرحله به‌منظور ارائه پیشنهادها و نظرات اصلاحی هر یک از متخصصان در جهت ارتقای محتوا، ساختار و فرایند بسته روان‌شناختی انتظار ـ محور یک فرم اظهارنظر باز ـ پاسخ به آنان ارائه شده است. در گام بعد نظرات متخصصان گردآوری و نظرات اصلاحی آنها درباره بسته روان‌شناختی انتظار ـ محور اعمال شده است. پس از این فرایند، بسته آموزشی همراه با فرم نظرسنجی نهایی و محاسبه ضریب توافق

1. Attride-Stirling

متخصصان درباره فرایند، ساختار و محتوای بسته روان‌شناختی انتظار ـ محور مجدداً به متخصصان تحویل و پس از انجام اصلاحات نهایی، بسته روان‌شناختی انتظارمحور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت تدوین شده است (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۸). برنامه آموزشی پژوهش حاضر به اقتباس از بسته فوق‌الذکر به مدت ۱۲ جلسه ۷۵ دقیقه‌ای، هفته‌ای یک‌بار برای گروه آزمایشی اجرا شد. در آموزش موردنظر، هر جلسه محتوای بحث، توصیه و فعالیت بود و در هر جلسه تکلیف جلسه پیش بررسی و برای جلسه بعد تکلیف داده می‌شد.

جدول ۱. خلاصه جلسات آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت

جلسات	اهداف	شرح جلسات
اول	● معارفه، آشنایی و برقراری ارتباط با اعضای گروه، تبیین اهداف و قوانین، برگزاری پیش‌آزمون ● ذکر مفاهیم خودآگاهی دربارهٔ زندگی مهدوی	● توضیح در مورد لزوم خودآگاهی در زندگی مهدوی، آشناسازی مخاطبان با مفهوم هویت، ارتباط دادن مفهوم هویت به اعتقاد به مهدویت و بیان احادیثی در این مورد.
دوم	● معناداری و هدفمندی زندگی انتظار ـ محور براساس آموزه‌های مهدوی	● آشنایی با مفهوم انتظار، بیان احادیثی درمورد ویژگیهای منتظران ازجمله داشتن هدف و معنا در زندگی، بیان مؤلفه‌های هدفمندی در زندگی مهدوی.
سوم	● تأکید بر تلاش و فعالیت جهت زمینه‌سازی و آمادگی برای ظهور	● آشنایی با مفهوم زمینه‌سازی برای ظهور، آشنایی با انواع آمادگیهای پیش‌از ظهور (آمادگی فکری و فرهنگی، آمادگی اجتماعی، آمادگی فناورانه و ارتباطی و خودسازی)، بیان احادیث مرتبط.
چهارم	● تأکید بر اثرات برنامه‌ریزی و تنظیم‌وقت در زندگی انتظار ـ محور برای دستیابی اهداف این سبک زندگی	● بیان احادیثی در مورد داشتن نظم‌وترتیب در کارها و ارتباط آن با برنامه‌ریزی، آشنایی با مفهوم برنامه‌ریزی، توضیح نحوه هدف‌گذاری، تبدیل اهداف بلندمدت به اهداف کوچک‌تر.
پنجم	● آموزش مصادیق و اصول برنامه‌ریزی برای دستیابی به اهداف مشخص‌شده در سبک زندگی مهدوی	● آشنایی با مفهوم برنامه‌ریزی (مانند مکتوب‌کردن برنامه، برنامه‌ریزی روزانه، ضمانت اجرای برنامه، توجه به آمادگی خود، استفاده از اوقات فراغت، پیگیری و ...)، بیان احادیث مرتبط.
ششم	● آشنایی با ابعاد و روشهای تلاشگری و پویابودن درجهت ساختن زندگی مهدوی	● آشنایی با مفهوم تلاشگری با توجه به احادیث مرتبط، توضیح در مورد انگیزه درونی و بیرونی، تأثیر آنها بر رفتارهای اجتماعی، تأثیر تلاشگری در ایجاد سرزندگی و نشاط، ارائه راهکارهایی برای افزایش شادمانی از طریق دستیابی به اهداف با تلاشگری، ارائه احادیث مرتبط.
هفتم	● آشنایی با ابعاد و روشهای تاب‌آوری و سخت‌رویی در ساختن زندگی انتظار ـ محور مهدوی برای مقابله با سختیها و ناملایمات زندگی در این‌دوره	● آشنایی با مفهوم تاب‌آوری با بیان احادیث، بیان ویژگیهای افراد تاب‌آور مانند رفتار آگاهانه و هوشیارانه، پذیرش موانع زندگی، داشتن ارتباطات اجتماعی و برخورداری از مهارت حل مسئله، توضیح درمورد حل‌مسئله و مراحل آن.
هشتم	● خوش‌بینی و راههای مقابله خوش‌بینانه در رابطه با وقایع دوران انتظار	● ویژگی خوش‌بینی در منتظران ظهور و آشنایی با این مفهوم، ارائه روشهای مقابله افراد خوش‌بین، تبیین پیامدهای خوش‌بینی در دوران انتظار.

جدول ۱. (ادامه)

جلسات	اهداف	شرح جلسات
نهم	● آموزش امید و امیدواری در زندگی انتظار ـ محور برای دستیابی به حصول اهداف این سبک زندگی	● آشنایی با مفهوم امید و بیان احادیث مرتبط، توضیح در مورد مؤلفه‌های امید در دوران انتظار (ایمان، شکیبایی و صبر، حرکت و تلاش).
دهم	● آموزش ثبات هیجانی و پرهیز از شتاب‌زدگی در سبک زندگی انتظار ـ محور و پیروان مهدیت	● آشنایی با مفهوم شتاب‌زدگی و بیان احادیث مرتبط، ارتباط ثبات هیجانی با صبر، بیان مؤلفه‌های بهزیستی روان‌شناختی در ارتباط با صبر و شکیبایی، ارائه تکنیکهایی برای دستیابی به ثبات هیجانی.
یازدهم	● آموزش مهارتهای ارتباطی و مهربانی با اطرافیان در جهت ایجاد سبک زندگی انتظار ـ محور	● آشنایی با مفهوم صمیمیت و مهربانی در سبک زندگی مهدوی، تبیین مهارتهای ارتباطی به‌منظور ایجاد صمیمیت با اطرافیان و ترغیب ایشان به‌اتخاد این سبک زندگی و گسترش سبک زندگی مهدوی از طریق مهربانی با دیگران.
دوازدهم	● آموزش مهارت نوع‌دوستی و خیرخواهی به‌منظور ایجاد سبک زندگی انتظار ـ محور ● جمع‌بندی جلسات و اجرای پس‌آزمون	● آشنایی با مفهوم نوع‌دوستی و خیرخواهی و شناخت چنین افرادی و ذکر احادیث مرتبط، ارتباط رفتارهای خیرخواهانه با هنجارهای اجتماعی و انصاف، بیان حدیثی در مورد ارتباط با امام‌زمان (عج) از طریق دعا، تأثیرات دعا بر جامعه و بر ظهور امام‌زمان (عج). خواندن دعای فرج، جمع‌بندی جلسات پیشین.

یافته‌های پژوهش

بر اساس اطلاعات جمعیت‌شناختی مربوط به دو گروه آزمایش و کنترل که در هر یک ۱۶ نفر شرکت‌کننده حضور داشت، میانگین سنی آزمودنیهای گروه آزمایش ۱۶/۲۵ و گروه کنترل ۱۶/۱۳ بود که تفاوت معنادار با یکدیگر نداشتند ($t=۰/۷۵$، $p>۰/۰۵$). همچنین در گروه آزمایش ۱۰ نفر و درگروه کنترل ۸ نفر فرزند اول بودند. استفاده از آزمون کای اسکوئر پیرسون نشان داد که میان دو گروه از نظر ترتیب تولد تفاوت معنادار وجودندارد ($\chi^2=۱/۸۹$، $p=۰/۶۲۰$). آماره‌های توصیفی شامل میانگین و انحراف استاندارد نمرات آزمودنیهای دو گروه در متغیرهای مورد مطالعه در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. میانگین و انحراف استاندارد خطرپذیری و تاب‌آوری

متغیر	مؤلفه	گروه	پیش‌آزمون	پس‌آزمون	پیگیری
خطرپذیری		آزمایش	۹/۷۲ ± ۷۱/۸۷	۶/۹۴ ± ۵۸/۲۵	۷/۵۲ ± ۵۶/۸۰
		کنترل	۹/۸۶ ± ۷۳/۱۹	۸/۶۱ ± ۶۹/۵۳	۹/۱۲ ± ۷۱/۰۶
تاب‌آوری		آزمایش	۸/۰۷ ± ۵۵/۰۰	۹/۱۲ ± ۷۳/۷۹	۱۰/۲۹ ± ۶۸/۸۷
		کنترل	۹/۸۸ ± ۵۳/۸۱	۷/۶۰ ± ۵۶/۶۲	۷/۴۶ ± ۵۴/۵۶

جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که میانگین خطرپذیری در گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل در مراحل پس‌آزمون و پیگیری کاهش و میانگین تاب‌آوری افزایش یافته است. در مقابل تغییرات مشابهی در مراحل یاد شـــده در گروه کنترل مشاهده نشد. پیش از استفاده از روش تحلیل واریانس اندازه‌گیری مکرر مفروضه‌های تحلیل واریانس محاسبه شده است.

جدول ۳. مقادیر شاپیرو- ویلک (سطح معناداری) خطرپذیری و تاب‌آوری

متغیر	مؤلفه	گروه	پیش‌آزمون	پس‌آزمون	پیگیری
خطرپذیری		آزمایش	۰/۹۱۷ (۰/۱۵۲)	۰/۹۲۴ (۰/۱۹۸)	۰/۹۴۷ (۰/۴۴۵)
		کنترل	۰/۹۳۶ (۰/۳۰۳)	۰/۹۵۸ (۰/۶۲۸)	۰/۸۹۰ (۰/۰۵۲)
تاب‌آوری		آزمایش	۰/۹۴۷ (۰/۴۴۵)	۰/۹۴۸ (۰/۴۵۹)	۰/۹۴۶ (۰/۴۳۴)
		کنترل	۰/۸۷۳ (۰/۰۳۰)	۰/۹۱۶ (۰/۱۳۸)	۰/۹۴۷ (۰/۴۳۸)

جدول شـــماره ۳ نشـــان می‌دهد که ارزش شـــاپیرو ـ ویلک مربوط به تاب‌آوری در گروه کنترل (p =۰/۰۳۰) در مرحله پیش‌آزمون معنادار اســـت، اگرچه این مطلب بیانگر آن است که مفروضه نرمال بودن توزیع داده‌های آن متغیر در گروه و مرحله مزبور غیر نرمال اســـت، با وجود این ســـطح معناداری به‌دســـت آمده نشـــان می‌دهد که انحراف از مفروضه شدید نبوده اســـت و با توجه به حجم نمونه برابر درگروهها و مقاومت روشهای آماری خـــانواده تحلیل واریانس در برابر انحـــراف از مفروضه‌ها، می‌توان انتظار داشـــت که این موضوع نتایج را تحت تأثیر قرار ندهـــد. همچنین برای ارزیابی مفروضه همگنی واریانسهای خطای خطرپذیری و تاب‌آوری در بین گروهها از آزمون لون استفاده شد.

جدول ۴. آزمون لون برای آزمون همگنی واریانسهای خطای متغیرهای پژوهش

مؤلفه	پیش‌آزمون		پس‌آزمون		پیگیری	
	F	P	F	P	F	P
خطرپذیری	۰/۰۴	۰/۸۳۷	۰/۶۳	۰/۴۳۵	۱/۸۶	۰/۱۸۲
تاب‌آوری	۰/۱۰	۰/۷۶۰	۰/۳۴	۰/۵۶۳	۱/۳۲	۰/۲۶۰

نتیجه آزمون لون در جدول شـــماره ۴ نشـــان می‌دهد که تفاوت واریانس خطای نمرات مربوط به هیچ‌یک از متغیرهای وابسته در گروهها و در سه مرحله پژوهش معنادار نیست. این یافته نشان می‌دهد که مفروضه همگنی واریانسهای خطا در میان داده‌های مربوط به متغیرهای پژوهش برقرار است.

جدول ۵. نتایج آزمون مفروضه برابری ماتریسهای کوواریانس و تست موخلی

	آزمون ام باکس			آزمون موخلی			
متغیر	M.Box	F	P	شاخص موخلی	χ^2	Df	p
خطرپذیری	۴/۶۲	۰/۶۹	۰/۶۶۱	۰/۹۶۲	۱/۱۳	۲	۰/۵۶۹
تاب‌آوری	۵/۳۲	۰/۸۰	۰/۵۷۸	۰/۹۹۹	۰/۰۳	۲	۰/۹۸۵

براساس نتایج جدول شماره ۵، ارزش آماره ام‌باکس و آزمون موخلی اجازه استفاده از روش تحلیل واریانس وجود دارد. بر این اساس از روش تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است.

جدول ۶. نتایج آزمون تحلیل چند متغیری در ارزیابی اثر متغیر مستقل بر خطرپذیری و تاب‌آوری

متغیر	لامبدای ویلکز	F	df	p	η^2	توان آزمون
خطرپذیری	۰/۶۴۵	۷/۹۹	۲۹ و ۲	۰/۰۰۱	۰/۳۵۵	۰/۹۳۴
تاب‌آوری	۰/۶۸۹	۶/۵۴	۲۹ و ۲	۰/۰۰۵	۰/۳۱۱	۰/۸۷۷

براساس نتایج جدول شماره ۶ اثر اجرای متغیر مستقل بر خطرپذیری (۰/۶۴۵= لامبدای ویلکز، η^2=۰/۳۵۵، P=۰/۰۰۱، F=۷/۹۹) و بر تاب‌آوری (۰/۶۸۹= لامبدای ویلکز، η^2=۰/۳۱۱، P=۰/۰۰۵، F= ۶/۵۴) معنادار بود.

جدول ۷. نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر در تبیین اثر متغیر مستقل بر خطرپذیری و تاب‌آوری

متغیر	اثرات	مجموع مجذورات	مجموع مجذورات خطا	F	p	η^2
خطرپذیری	اثر گروه	۱۹۳۵/۰۱	۳۴۶۴/۲۳	۱۶/۷۶	۰/۰۰۱	۰/۳۵۸
	اثر زمان	۱۱۸۱/۶۴	۱۳۸۸/۳۴	۲۵/۵۳	۰/۰۰۱	۰/۴۶۰
	اثر تعاملی گروه× زمان	۷۳۸/۴۰	۳۳۲۸/۰۸	۶/۶۵	۰/۰۰۱	۰/۱۸۲
تاب‌آوری	اثر گروه	۲۸۴۹/۲۶	۱۶۸۳/۱۵	۵۰/۷۹	۰/۰۰۱	۰/۶۲۹
	اثر زمان	۸۵۵/۵۶	۲۵۷۷/۳۸	۹/۹۶	۰/۰۰۱	۰/۲۴۹
	اثر تعاملی گروه× زمان	۱۱۶۴/۰۸	۵۲۸۹/۱۷	۶/۶۰	۰/۰۰۳	۰/۱۸۰

نتایج جدول شـــماره ۷ نشـــان می‌دهد که اثر تعاملی گروه× زمان برای خطرپذیری (η^2 =۰/۱۸۲، P=۰/۰۰۱، F= ۶/۶۵) و تاب‌آوری (η^2 =۰/۱۸۰، P =۰/۰۰۳، F= ۶/۶۰) معنادار است. این یافته‌ها بیانگر آن است که اجرای متغیر مستقل خطرپذیری و تاب‌آوری را به صورت معنادار تحت تأثیر قرار داده است.

جدول ۸. نتایج آزمون تعقیبی بن فرونی برای خطرپذیری و تاب‌آوری

متغیر وابسته	زمانها		تفاوت میانگین	خطای معیار	مقدار احتمال
خطرپذیری	پیش‌آزمون	پس‌آزمون	۸/۶۰	۱/۸۶	۰/۰۰۱
	پیش‌آزمون	پیگیری	۸/۳۹	۱/۷۰	۰/۰۰۱
	پس‌آزمون	پیگیری	-۰/۲۱	۲/۰۲	۱/۰۰
تاب‌آوری	پیش‌آزمون	پس‌آزمون	-۱۰/۸۱	۲/۳۴	۰/۰۰۱
	پیش‌آزمون	پیگیری	-۷/۳۱	۲/۳۲	۰/۰۱۱
	پس‌آزمون	پیگیری	۳/۵۰	۲/۳۸	۰/۴۵۶

متغیر وابسته	تفاوت گروهها		تفاوت میانگین	خطای معیار	مقدار احتمال
خطرپذیری	آزمایش	کنترل	-۸/۹۸	۲/۱۹	۰/۰۰۱
تاب‌آوری			۱۰/۹۰	۱/۵۳	۰/۰۰۱

نتـــایج جـدول شماره ۸ نشان می‌دهـــد که تفـاوت میـــانگین نمرات خطرپذیـری در مـراحل پیش‌آزمـــون ـ پس‌آزمون و پیش‌آزمون ـ پیگیری از نظر آماری معنادار، اما تفاوت میانگین آن نمرات در مراحل پس‌آزمون ـ پیگیری غیرمعنادار اســـت. همچنین تفـــاوت نمرات خطرپذیری در گروه آزمایش و کنترل از نظر آماری معنادار اســـت، به‌طوری‌که آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت سبب شده اســـت که میانگین نمرات خطرپذیری در مراحل پس‌آزمون و پیگیری در مقایسه با مرحله پیش‌آزمون کاهش یابد، بنابراین فرضیه اول تأیید شـــد. همســـو با نتایج مربوط به اثرات گروه در آزمون بن‌فرونی، روند تغییر میانگین نمرات خطرپذیری نشـــان می‌دهد که تغییرات ناشی از اجرای متغیر مستقل پس از سپری شدن دو ماه از دوره آموزش پا برجا مانده است (نمودار شماره ۱).

همچنین جدول شماره ۸ نشان می‌دهد که تفاوت میانگین نمرات تاب‌آوری در دو گروه آزمایش و کنترل به لحاظ آماری معنادار است. به‌طوری‌که آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت ســـبب شـــده اســـت تا میانگین نمرات تاب‌آوری در مراحل پس‌آزمون و پیگیری در مقایسه با مرحله پیش‌آزمون افزایش یابد. در مقابل تغییرات مشـــابهی در دوره اجرای پژوهش در گروه کنترل

مشـــاهده نشده و فرضیه دوم تأیید شده است. همچنین روند تغییر میانگین نمرات تاب‌آوری در نمودار شـــماره ۲ نشان می‌دهد که تغییرات ناشـــی از آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت بر تاب‌آوری در مرحله پیگیری پابرجا مانده است.

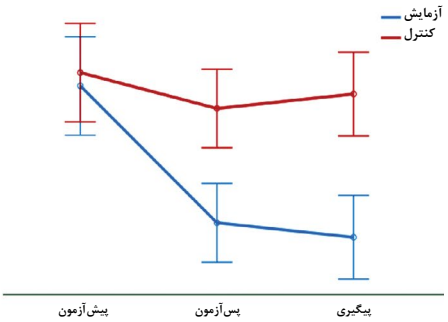

نمودار ۱. خطرپذیری در دو گروه آزمایش و کنترل

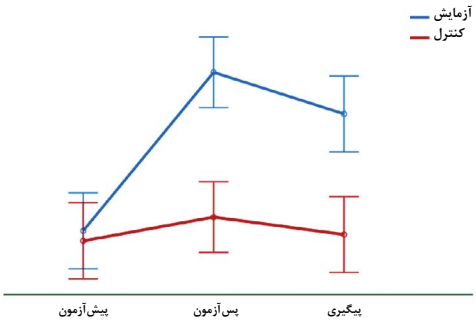

نمودار ۲. تاب‌آوری در دو گروه آزمایش و کنترل

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشـــی آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت بر میزان گرایش به خطرپذیری و تاب‌آوری دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم انجام شد و نتایج آزمون بن فرونی نشـــان داد که آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت سبب شده تا میانگین نمرات خطرپذیری در مراحل پس‌آزمون و پیگیری در مقایسه با مرحله پیش‌آزمون کاهش یابد. براین اســـاس فرضیه اول تأیید شد. یافته حاضر با نتایج پژوهشها ایفا و همکاران (۲۰۲۲)، پرزور و خادمی‌آستانه (۲۰۲۱) و رضائی و همکاران (۱۳۹۷) همسوست.

به‌منظور تبیین این یافته می‌توان به دیدگاه وبر[1] (۱۸۶۴-۱۹۲۰) درباره ســـبک زندگی اشاره کرد. وبر در نظریه‌اش معتقد اســـت که بین افکار (نظامهای معنایی و ازجمله دین)، منافع و کنش (ازجمله ســـبک زندگی) رابطه وجود دارد ولی همیشه افکار مستقیماً کنشها را تعیین نمی‌کنند، بلکه این منافع است که بیشتر افکار را با شرایط پیوند می‌دهد و رفتار افراد را شکل می‌دهد. این منافع همیشه تحت‌تأثیر اقتصاد نیست و مسائل مهمی مانند دین و آموزه‌های آن نیز منافع و رفتار مربوط به آن را شکل می‌دهد (تامپســـون[2]، ۱۹۸۸؛ ترجمه بهرامپور و محدثی، ۱۳۹۵). از این رو به نظر می‌رسد در صورتی که منافع نوجوان در جامعه‌پذیر بودن آنها خلاصه شود، در صورت قرار گرفتن در گروههای اشاعه‌دهنده رفتارهای پرخطر می‌تواند تحت تأثیر آنها قرار گیرد، اما با آموزشهایی می‌توان چنین رفتارهایی را کنترل کرد که از

1. Weber
2. Thompson

آن میان آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت را می‌توان برشمرد. در همین راستا ایفا و همکاران (۲۰۲۲) طی پژوهشی نشان دادند که وابستگی مذهبی بر تصمیم به خطرپذیری تأثیر می‌گذارد. در بستر چنین آموزه‌هایی از طریق افزایش ویژگیهای یک فرد منتظر در عصر غیبت مانند ارتقای مهارتهای برنامه‌ریزی، ارزش نهادن به وقت و عمر خود و دیگران، یاری دادن و صمیمیت با دیگران، تلاشگری و پویایی در زندگی، به نوجوان کمک می‌شود که منافع خود را اولاً در اتخاذ چنین سبک زندگی بیابد و در عین حال کنشوری خود را در این زمینه فعال کند و از رفتارهای مغایر با چنین مفاهیمی که مصداق رفتارهای ناسالم‌اند بپرهیزد. در دیدگاه آدلر[1] (۱۹۵۶؛ ترجمه زمانی و بهرامی، ۱۳۶۱) نیز که سبک زندگی یک کلیت بی‌همتا و فردی زندگی شمرده می‌شود و همه فرایندهای عمومی زندگی را در بر می‌گیرد، آموزشهای صحیح می‌توانند بر رشد آن اثربخش باشند، از این رو با آموزش سبک زندگی مهدوی و مفاهیم رشدیافته آن می‌توان ابعاد یک انسان کامل را در فرد نهادینه کرده و نیاز به رفتارهای پرخطر را برای پذیرفته شدن در جمع دوستان یا تحت‌تأثیر دنیای صنعتی امروز کاهش داد.

همچنین نتایج آزمون بنفرونی نشان داد که آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت سبب می‌شود که میانگین نمرات تاب‌آوری در مراحل پس‌آزمون و پیگیری در مقایسه با مرحله پیش‌آزمون افزایش یابد. براین اساس فرضیه دوم تأیید شد. یافته حاضر با نتایج پژوهشهای کایسا و همکاران (۲۰۱۶)، قاسمی و همکاران (۱۴۰۰)، رشیدزاده (۱۳۹۹) و قاسمی و همکاران (۱۳۹۸) همسوست.

در تبیین یافته حاضر، از نگاه دو رویکرد شناختی ـ رفتاری بک و نظریه یادگیری اجتماعی بندورا که با تأکید بر رابطه میان افراد و محیط اجتماعی آنها و ماهیت پویا و تقابلی این روابط که تحت‌تأثیر عوامل شناختی قرار دارد، تاب‌آوری مفهوم‌سازی می‌شود، این دیدگاهها در این باره چنین تعبیر می‌کنند که تاب‌آوری نتیجه استنباط و تلقی افراد از موقعیتها، تجربیات یادگیری و باورداشت آنهاست (سعیدی، ۱۳۹۶). به اعتقاد بندورا رفتار از طریق فرایند چهارگانه شناختی، عاطفی، انگیزشی و انتخابی سبب می‌شود که افراد تاب‌آور در صورت رویارویی با مشکلات زندگی، پویا و انعطاف‌پذیر عمل کنند (استراتا[2] و همکاران، ۲۰۱۵). این مفاهیم در دیدگاهها و آموزه‌های دینی نیز متبلور است. امام علی (علیه‌السلام) در حکمت ۱۵۳ «نهج‌البلاغه» می‌فرماید: «لَا یَعْدَمُ الصَّبُورُ الظَّفَرَ وَ إِنْ طَالَ بِهِ الزَّمَانُ»، «شخص صبور پیروزی را از دست نخواهد داد، هر چند زمان طولانی بگذرد». در قرآن کریم نیز در قسمتی از سورهٔ مبارکه یوسف، آیه ۹۰ نیز خداوند می‌فرمایند «إِنَّهُ مَنْ یَتَّقِ وَ یَصْبِرْ فَإِنَّ اللهَ لَا یُضِیعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِینَ»؛ «هرکس تقوا پیشه کند و شکیبایی و استقامت نماید، [سرانجام پیروز می‌شود]؛ چرا که خداوند پاداش نیکوکاران را ضایع نمی‌کند». به نظر می‌رسد که یاد خدا، انسان را از امیال و تکانه‌هایی که برای او

1. Adler
2. Stratta

تنش‌زاست، باز می‌دارد و سبب می‌شود که به‌جای توجه صرف به لذات دنیوی و تمرکز بر مشکلات ناشی از بیماری، به تقویت رابطه با خدا و تقرب او توجه کند که در صورت بروز مشکلات، این افراد زندگی را با معنـــا و درد را تحمل‌پذیر می‌بینند (فرادلوس و همکاران، ۲۰۱۸). همچنین صبر و تاب‌آوری یکی از ویژگیهای مهم در سبک زندگی مهدوی است که غیبت طولانی حضرت و لزوم تلاش برای خودسازی، تحمل پریشانی و تلاش در جهت ایجاد حکومتی بر پایه اصول و مبانی اسلامی مؤید آن است. قاسمی و همکاران (۱۳۹۸) نیز در پژوهشی اثربخشی آموزه‌های مهدوی را بر افزایش تحمل پریشانی نشان داده‌اند. از این رو انســـان هدفمنـــد و آگاه از مبانی مهدویت و آموزش‌دیده در این عرصـــه، آنگاه که با تمرین و ممارست خود را به ویژگیهای اخلاقی و معنوی بیاراید، صبر و بردباری و تاب‌آوری در مقابل مشکلات به سبب توکل و توسل خالصانه در او رشد می‌یابد. از این رو در مراحل آموزش روان‌شناختی انتظار ـ محور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت که تمرینی برای تاب‌آور شـــدن در مقابل مشـــکلات و صبور بودن اســـت می‌توان در نوجوانان به بهبود ابعاد روان‌شناختی و افزایش تاب‌آوری و تحمل پریشانی منجر شود.

در پایان لازم به توضیح اســـت که در پژوهش حاضر محدودیتهایی وجود داشـــت که ازجمله آنها، اجـــرای پژوهش حاضر روی دانش‌آموزان دختر دوره متوســـطه دوم شـــهر اهواز اســـت و تعمیم نتایج بر دانش‌آموزان پسر و دانش‌آموزان مقاطع دیگر و شهرها و فرهنگهای دیگر باید با احتیاط صورت گیرد. همچنین در پژوهش حاضر برخی از متغیرهای جمعیت‌شناختی مانند تعداد فرزندان خانواده و وضعیت اقتصادی خانواده کنترل نشده است و این موارد می‌تواند بر یافته‌های پژوهش و تعمیم نتایج مؤثر باشد. از این رو پیشنهاد می‌شود که پژوهش حاضر روی گروه نوجوانان پسر و همچنین دیگر مقاطع تحصیلی و فرهنگها و شهرهای دیگر صورت گیرد و نتایج با یافته‌های حاضر مقایسه شود. همچنین پیشنهاد می‌شود که برای کنترل متغیرهای مزاحم و افزایش تعمیم‌پذیری یافته‌های پژوهش، متغیرهای جمعیت‌شناختی متفاوت مانند تعداد فرزندان خانواده و وضعیت اقتصادی خانواده بررسی شود.

منابع

REFERENCES

قرآن کریم.

نهج‌البلاغه.

آدلر، آلفرد. (۱۹۵۶). *روان‌شناسی فردی*، ترجمه حسن زمانی شرفشاهی و مهین بهرامی. (۱۳۶۱). تهران: پیشگام.

تامپسون، کنت. (۱۹۸۸). *دین و ساختار اجتماعی*، ترجمه علی بهرامپور و حسن محدثی. (۱۳۹۵). تهران: انتشارات کویر.

حائری شیرازی، محی‌الدین. (۱۴۰۲). *تربیت دینی کودک*. چاپ دوازدهم. تهران: نشر معارف.

رشیدزاده، عبداله. (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش برنامه مبتنی بر معنویت و آموزه‌های اسلامی بر اضطراب و تاب‌آوری تحصیلی دانش‌آموزان. *فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم‌وتربیت اسلامی*، ۵ (۱)، ۷-۳۴.

Doi: 10.29252/qaiie.5.1.34

رشیدزاده، عبداله؛ بدری‌گرگری، رحیم و واحدی، شهرام. (۱۳۹۷). تأثیر آموزش مهارت‌های مثبت‌اندیشی با تکیه بر منابع معنوی و اعتقادات دینی اسلامی در تاب‌آوری و بهزیستی روان‌شناختی مادران دارای فرزند اوتیسم. *فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم‌وتربیت اسلامی*، ۳ (۲)، ۵۹-۸۶.

Doi: 10.29252/qaiie.3.2.59

رضائی، محمد؛ فرخی، نورعلی؛ دارابی، فردین و محمدی، جواد. (۱۳۹۷). تأثیر تلاوت قرآن بر میزان خطرپذیری نوجوانان در مقابل رفتارهای پرخطر. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۹ (۳۵)، ۷۹-۹۸.

Doi: 10.22054/qccpc.2018.28326.1710

زاده‌محمدی، علی؛ احمدآبادی، زهره و حیدری، محمود. (۱۳۹۰). تدوین و بررسی ویژگیهای روانسنجی مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی. *مجله روانپزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران*، *۱۷* (۳)، ۲۱۸-۲۲۵.

سعیدی، سعیده. (۱۳۹۶). *بررسی نقش واسطه‌ای عزت نفس در رابطه بین سبکهای دلبستگی با تاب‌آوری و پذیرش اجتماعی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته روان‌شناسی عمومی، دانشگاه علامه طباطبائی.

صحراگرد، نرگس. (۱۳۸۷). *تأثیر تاب‌آوری بر رضایت از زندگی و پیشرفت تحصیلی با پیشایندی عزت‌نفس و دلبستگی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز.

صدرمحمدی، رضوان و معصومی، فاطمه. (۱۳۸۹). بررسی تأثیر انتظار مهدویت بر رضایت از زندگی و سلامت روان دانشجویی. *اولین همایش کشوری دانشجویی عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت*، تهران، دانشگاه علوم پزشکی ایران.

قاسمی، زهرا؛ سجادیان، ایلناز؛ نادی، محمدعلی و ذوالفقاری، شهاب‌الدین. (۱۳۹۸). اثربخشی بسته روان‌شناختی انتظارمحور مبتنی بر آموزه‌های مهدویت بر بهزیستی روان‌شناختی و پریشانی روان‌شناختی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم. *فصلنامه علمی- پژوهشی سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت*، ۳ (۳)، ۱۲-۲۱.

قاسمی، زهرا؛ سجادیان، ایلناز؛ نادی، محمدعلی و ذوالفقاری، شهاب‌الدین. (۱۴۰۰). اثربخشی بسته درمانی مثبت‌نگر ایرانی-اسلامی بر بهزیستی روان‌شناختی و پریشانی روان‌شناختی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم. *مجله دست‌آوردهای روان‌شناختی (علوم تربیتی و روان‌شناسی)*، ۲۸ (۱)، ۴۹-۶۸.

https://doi.org/10.22055/psy.2021.34120.2566

محمدی، مسعود. (۱۳۸۴). *بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری در افراد در معرض خطر سوء مصرف مواد*. رساله دکتری. دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی. تهران.

معاونت فرهنگ، آموزش و پژوهش بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج). (۱۳۹۸). *مسیر یاری* (جلد۱)، چاپ دوم. انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج).

معاونت فرهنگ، آموزش و پژوهش بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج). (۱۳۹۹). *مسیر یاری* (جلد۲)، چاپ اول. انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج).

مکیلانی، حسین؛ درانی، کمال و صالحی، کیوان. (۱۳۹۷). تحلیل پدیدارشناسانه باورهای دینی دانش‌آموزان و ارائه راهکارهایی برای کاهش چالشها و آسیبهای موجود. *دو فصلنامه دین و ارتباطات*، ۲۵ (۱)، ۱۵۷-۱۹۲.

Abbasifard, A., Habibzadeh, A., & Zeynabi, R. (2022). Religiosity: Mediation of resilience and hopefulness; The Case of students of Islamic Azad University, Qom Branch. *Health, Spirituality and Medical Ethics*, *9*(1), 31-38.

Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: An analytic tool for qualitative research. *Sage Journal of Qualitative Research, 1*(3), 385- 405.

Avci, D., & Ataç-Öksüz, M. (2023). The relationship between resilience and solution-oriented thinking in nursing students. *Nurse Education in Practice*, *73*, 103813. doi: 10.1016/j.nepr.2023.103813

Ayifah, E., Romm, A. T., Kollamparambil, U., & Vosti, S. A. (2022). Effect of religion on the risk behaviour of rural Ghanaian women: Evidence from a controlled field experiment. *Review of Social Economy*, *80*(2), 138-171. https://doi.org/10.1080/00346764.2020.1725831

Bashokouh Ajirloo, M., & Jabari Kordlar, N. (2024). The role of organizational and personal resilience in women's digital business and entrepreneurship culture. *Journal of Woman Cultural Psychology*, *15*(58), 65-78. Doi: 10.22034/JWCP.2023.709141

Blair, S. L. (2017). Adolescent risk-taking behaviors and school performance: Distinguishing the experiences of boys and girls. *International Journal of Criminology and Sociology, 6*, 146-158.

Conner, K. M., & Devidson, J. R. T. (2003). Development of a new resilience scale, The Conner -Davidson Resilience scale (CD- RISC). *Depression and Anxiety, 10,* 76-82.

Ebrahimi Varzaneh, L., & Fathi, E. (2024). Qualitative study of the attitudes of female youths and adolescents adherent to South Korean entertainment industry products. *Journal of Woman Cultural Psychology, 15*(59), 75-90.

Fradelos, E. C., Latsou, D., Mitsi, D., Tsaras, K., Lekka, D., Lavdaniti, M.,… Papathanasiou, I. V. (2018). Assessment of the relation between religiosity, mental health, and psychological resilience in breast cancer patients. *Contemporary Oncology/Współczesna Onkologia, 22*(3), 172-177. doi: 10.5114/wo.2018.78947

Fryt, J., & Szczygieł, M. (2021). Predictors of positive and negative risk-taking in adolescents and young adults: Similarities and differences. *Europe's Journal of Psychology, 17*(1), 17-30.

Kaisa, E., Sirpa, H., & Irma, N. (2016). Is loneliness associated with malnutrition in older people? *International Journal of Gerontology, 10*(1), 43-45.

León, A. K., & Pfeifer, C. (2017). Religious activity, risk-taking preferences and financial behaviour: Empirical evidence from German survey data. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, *69*, 99-107.

Porzoor, P., & Khademi Astaneh, Z. (2021). Designing an integrated educational protocol based on Islamic religious- psychological teachings and evaluating its effectiveness on resilience of adolescents with tendencies to high-risk behaviors. *Journal of Research in Psychopathology*, *2*(4), 10-17. Doi: 10.22098/jrp.2021.1200

Stratta, P., Capanna, C., Dell'Osso, L., Carmassi, C., Patriarca, S., Di Emidio, G., ... Rossi, A. (2015). Resilience and coping in trauma spectrum symptoms prediction: A structural equation modeling approach. *Personality and Individual Differences*, *77*, 55-61.

Van Breda, A. D. (2018) A critical review of resilience theory and its relevance for social work. *Social Work, 54*(1), 1-18. DOI:10.15270/54-1-611

Quarterly Journal of
Education

Affecting Resilience and the Tendency to Risk in Female High School Students through Messianic Teachings

Z. Saaki[1] ◉ S. Safarzaadeh, Ph.D.[2*] ◉ K. Fathi, Ph.D.[3]

Abstract

Assuming low resilience and high risk taking behaviors among female high school students in Ahvaz, it was hypothesized that perhaps messianic teachings could affect such tendencies. To test this hypothesis a group of 32 students were selected and then randomly assigned to two groups, one of which went through a 12 session course on messianic teachings with each session lasting for 75 minutes. Both groups' resilience and tendency towards risky behaviors were assessed both before and after the intervention. The validity and reliability of instruments was assumed. Data analyses yielded the expected positive effect of the course. Hence, the use of the course is recommended to those working in this field.

Keywords: **Messianic teachings, risk taking behavior, resilience, female students**

Date Received: Aug. 25, 2024 **Date Accepted:** May 8, 2025

This paper is derived from the first author's Masters' thesis.

1. Masters' Graduate in General Psychology, Jahad Daneshgahi Institute of Higher Education, Ahvaz, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Psychology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran, (Corresponding Author).
E-mail: s.safarzadeh1152@iau.ac.ir
3. Assistant Professor, Department of Psychology, Jahad Daneshgahi Institute of Higher Education, Ahvaz, Iran.